

ปัญหาเชิงโลกาภิวัตน์ในขบวนการท้องถิ่นนิยมของเพลงโคราช

Globalizational Problems in Localism Movement of Pleng Korat

ปราโมทย์ ภัคดีณรงค์

Pramote Pakdeenarong

สาขาวิชาศึกษาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

Abstract

I intend in this paper to consider conditions of the status of localism in Thai society that is now engulfed into the global society. Here I use an interpretative sociological approach to observe the social phenomena, and then to interpret those phenomena for making an analysis of the social structure. I disagree with some idea from the campsite of localism movement depicting Pleng Korat as the locality's cultural root that is now deteriorated by foreign cultures or by globalizational culture. A new idea is presented here, that Pleng Korat's locality is risen from a process of collective consciousness within globalizing force rather than adopted from the past "legacy". A continual process of creating new body of knowledge is the condition of the locality's existence.

Keywords: Locality (ความเป็นท้องถิ่น); Globalization (โลกาภิวัตน์); Pleng Korat (เพลงโคราช)

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนตั้งใจพิจารณาเงื่อนไขของสถานภาพของความเป็นท้องถิ่นในสังคมไทย ซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนเดียวกันกับสังคมโลก ผู้เขียนใช้วิธีการทางสังคมวิทยาเชิงการตีความ คือการสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคม การตีความหมายทางสังคมของปรากฏการณ์ดังกล่าว และนำไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างของสังคม ผู้เขียนได้แย้งแนวความคิดของขบวนการท้องถิ่นนิยมบางแนวคิดที่มองว่าเพลงโคราชเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นและกำลังเสื่อมหายไปเนื่องจากการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติหรือวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ ผู้เขียนได้เสนอแนวความคิดใหม่เกี่ยวกับความเป็นท้องถิ่นของเพลงโคราชว่าเกิดขึ้นจากกระบวนการของความตระหนักรู้ทางสังคมของคนในยุคโลกาภิวัตน์ มากกว่าจะเป็น "มรดก" จากอดีต และผู้เขียนเสนอว่ากระบวนการของการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ของเพลงโคราชอย่างต่อเนื่องคือเงื่อนไขของการดำรงอยู่ของความเป็นท้องถิ่นดังกล่าว

* ผู้เขียนที่ให้การติดต่อ โทร. +66 4422 4504
E-mail address: mote@sut.ac.th

ปัญหาเชิงโลกาภิวัตน์ในวิถีของเพลงโคราช

เนื่องจากผู้เขียนได้จัดทำบทความชิ้นนี้ในระหว่างที่ผู้เขียนกำลังทำการศึกษาภาคสนามของงานวิจัย ซึ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลยังไม่เสร็จสิ้นสมบูรณ์ ผู้เขียนจึงได้เสนอข้อมูลจากภาคสนามเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นในการวิเคราะห์และเสนอข้อคิดเห็นผ่านบทความชิ้นนี้

ผู้เขียนพบว่า แม้ดูเหมือนคณะหมอลงคราญจะทำการแสดงของตนโดยเป็นอิสระจากการควบคุมจากอำนาจรัฐ ซึ่งน่าจะสอดคล้องกับฐานความคิดของขบวนการโลกาภิวัตน์ แต่พวกเขายังคงเคารพต่อกฎเกณฑ์และอำนาจของรัฐ ซึ่งมีเทศบาลนครนครราชสีมาและความหมายของอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีเป็นตัวแทน ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงถึงข้อขัดแย้งกับกลุ่มความคิดทางสังคมศาสตร์บางกลุ่มที่เสนอว่าภายใต้กระบวนการโลกาภิวัตน์นั้นบทบาทของรัฐจะถูกทำลายและลดทอนอำนาจลงที่สุดในที่สุด นอกจากนี้ผู้เขียนพบว่าเพลงโคราชแทบไม่ได้เป็นการแสดงความเป็นท้องถิ่น แต่แสดงความเป็นโลกาภิวัตน์มากกว่า ผู้เขียนพบทบทวนทฤษฎีเบื้องต้นเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์บางทฤษฎี เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการคิดต่อขยายทฤษฎีที่เหมาะสมกับกรณีของเพลงโคราช ผู้เขียนสำรวจข้อสังเกตของ Peter F. Beyer (2003) เขาเสนอว่าโลกาภิวัตน์หรือ globalization เกิดขึ้นในยุคสมัยใหม่ (the modern period) เท่านั้น โดยมีขบวนการเคลื่อนไหวอย่างสำคัญ ๆ 4 ขบวนการ คือ

1. ขบวนการทางเศรษฐกิจ โดยหลักการที่ว่าระบบโลกสมัยใหม่คือระบบเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ตั้งอยู่บนฐานของการตลาดและการทำทุกสิ่งให้เป็นสินค้าที่มีมูลค่าและแลกเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ซึ่งกันและกันได้ เศรษฐกิจจึงเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิต วิธีการเมืองและวัฒนธรรม ระบบโลกแบบนี้ทำให้ศูนย์กลางของความก้าวหน้ากระจุกตัวอยู่ในเขตเมืองเพราะเป็นที่ตั้งของสังคมของบรรดานักธุรกิจ นักอุตสาหกรรม จนสังคมเกิดสภาพของการพึ่งพาระหว่างความก้าวหน้าของเมืองกับความเป็นชายขอบ (ตัวอย่างเช่น คนต่างอำเภอต้องเดินทางเข้ามาทำงานในพื้นที่ที่เป็นเมืองหรือเรียนหนังสือ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา) แต่ก็เป็นการพึ่งพาแบบแนวดิ่ง คือคนจนและกรรมกรต้องอาศัยการเติบโตทางธุรกิจของนายทุนเพื่อโอกาสในการดำรงชีวิตที่ดีของตน ระบบโลกาภิวัตน์แบบนี้ก็เป็นการจัดตำแหน่งและช่วงชั้นทางสังคมของผู้คนอยู่ในที่ (Beyer, 2003: 157-159)

2. ขบวนการทางการเมือง กล่าวคือประเทศต่าง ๆ ในสังคมโลกไม่สามารถรักษาอำนาจอธิปไตยทางการเมืองของตนได้อย่างแท้จริง เพราะสังคมโลกทำให้ระบบการเมืองขนานไปกับระบบเศรษฐกิจอย่างแนบแน่น ทั้งระบบนี้มีผลกระทบมหาศาลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคน โดยขณะที่ขบวนการทางเศรษฐกิจทำให้ผู้คนแสวงหาการทำทุกสิ่งให้เป็นสินค้า (อาทิ ทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน การศึกษา และภูมิปัญญา) ขบวนการทางการเมืองก็เข้ามามีบทบาทในการใช้อำนาจของรัฐเหนือพลเมือง โดยการเข้ายึดครองความชอบธรรมในการจัดการเรื่องความรุนแรงและความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรในประเทศ โดยการเมืองจะอ้างอุดมคติสูงสุดของโลกาภิวัตน์นั่นคือเรื่องความก้าวหน้าของสังคมและความเท่าเทียมระหว่างปัจเจกบุคคล เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการควบคุมระบบ

ความคิดที่ “แตกแยก” ของพลเมือง (Beyer, 2003: 163-169)

3. ขบวนการทางวัฒนธรรม เป็นการก่อรูปของการแสวงหาวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และ ประเพณีร่วมกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มประเทศต่าง ๆ อย่างไรก็ตามขบวนการนี้ถูกเริ่มต้นจากเงื่อนไข ของความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งกลุ่มประเทศที่มีอำนาจเหนือกว่าใช้เป็นเครื่องมือ ในการแสวงผลประโยชน์ กล่าวคือนอกจากกลุ่มประเทศมหาอำนาจได้ร่วมมือกันเองแล้ว แต่ละ ประเทศสมาชิกภายในกลุ่มยังได้ขยายความร่วมมือกับประเทศนอกกลุ่ม จนกระทั่งเกิดเป็นความ สัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระดับโลกที่มีลักษณะเป็นเครือข่าย (Beyer, 2003:169-170) ขบวนการทาง วัฒนธรรมนี้ทำงานอย่างแข็งขันร่วมกับขบวนการที่สี่ คือขบวนการของการสื่อสาร ซึ่งข้อมูลข่าวสาร ทางวัฒนธรรมได้รับการถ่ายทอดอย่างรวดเร็วและมีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระบบ ความคิดของผู้คน ซึ่งมีคุณลักษณะเป็น “พลเมืองของสังคมโลก” มากกว่าจะเป็น “พลเมืองของรัฐ”

4. ขบวนการของการสื่อสาร ด้วยหลักการที่ว่าโลกาภิวัตน์เป็นโลกของการสื่อสารข้อมูลและ ข่าวสาร ทำให้โลกที่กว้างใหญ่ทางภูมิศาสตร์กลายเป็นโลกขนาดเล็ก เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่ ในโครงข่ายของข้อมูลข่าวสาร ขบวนการนี้ได้ทำให้วิถีชีวิตและวิถีความคิดของคนทุกมุมโลกสามารถ แลกเปลี่ยน เลียนแบบ และได้แย่งระหว่างกันได้ง่าย ข้อมูลข่าวสารยังเป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยน วิถีชีวิตและระสนิยมของผู้คนด้วย (Beyer, 2003: 178-179).

ผลกระทบของขบวนการสำคัญ ๆ ของโลกาภิวัตน์ไม่เพียงมีอิทธิพลต่อระบบความคิดของ หมอเพลงโคราชในการสร้างโลกทัศน์ใหม่และประสบการณ์ใหม่เกี่ยวกับเวลาและพื้นที่ ซึ่งไม่เพียง กว้างขึ้นในโลกทัศน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองเท่านั้น แต่ยังรวดเร็วและหดสั้นด้วยโลกทัศน์ทาง วัฒนธรรมและข่าวสาร ขบวนการโลกาภิวัตน์ทั้งหมดนี้มีอิทธิพลต่อวิถีความคิดของหมอเพลงโคราช และคนท้องถิ่น คือพวกเขาได้เปลี่ยนจากระบบความคิดที่เคยยึดเอาระบบคุณค่าที่ตั้งอยู่บนฐานของ ท้องถิ่นมาเป็นการยึดเอาคุณค่าของความเป็นสมัยใหม่ในกระแสโลก อาทิ หมอเพลงรุ่นเก่าเคยว่า (หรือร้อง) ค่ำกลอนเกี่ยวกับคติความเชื่อ คุณค่า และวิถีชีวิตของคนชนบท หมอเพลงรุ่นใหม่ก็ว่า ค่ำกลอนเกี่ยวกับแฟชั่นและระสนิยมสมัยใหม่ ขณะที่คนท้องถิ่นเคยพึ่งพาความช่วยเหลือกันภายใน กลุ่มเครือญาติ ก็ต้องหันมาพึ่งพาเศรษฐกิจระดับโลก ทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่มีรากฐานที่มั่นคงในระบบ เศรษฐกิจนี้ ศรีศักร วัลลิโภดม (2550) เคยวิจารณ์ว่าโลกาภิวัตน์จะไม่มีพลังมากมายในการเปลี่ยนแปลง ท้องถิ่น ถ้าคนท้องถิ่นมีกระบวนการเรียนรู้และเข้าใจตัวตน (locality-base identity) และ “พื้นหลัง ทางวัฒนธรรม” ของตน ซึ่งตั้งอยู่บนรากฐานของระบบความสัมพันธ์ของสังคมเกษตรกรรม (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2550: 107-108) อย่างไรก็ตาม ทั้งหมอเพลงและคนท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงระบบความคิด และประสบการณ์เกี่ยวกับเวลาและพื้นที่ของ “ความเป็นท้องถิ่น” ไปแล้ว พวกเขาถ่ายทอดความ เปลี่ยนแปลงดังกล่าวในปรากฏการณ์ของเพลงโคราชแก่นบน

เพลงโคราชแก่นบน โดยทั่วไปจะได้รับการเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ยืนยันทนและรักษา “ความเป็นท้องถิ่น” ไว้ได้มากที่สุด เนื่องจากหมอเพลงได้เก็บรูปแบบการแสดงแบบ “ดั้งเดิม” ไว้ค่อนข้างมาก ทว่าเมื่อ

พิจารณาเนื้อร้องของเพลงแก้บน กลับพบว่าเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับความสำเร็จของปัจเจกชนมากกว่าที่จะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการถ่ายทอด “พื้นหลังทางวัฒนธรรมของคนโคราช” เพลงโคราชแก้บนจะเล่าเรื่องความสำเร็จของคนแก้บนในการทำธุรกิจและการสอบแข่งขัน เป็นต้น ถึงแม้ว่าพวกเขาเกี่ยวข้องกับทำสุรนารีมาเป็นพื้นหลังทางวัฒนธรรมของตนขึ้นแทนที่เนื้อหาเกี่ยวกับระบบความช่วยเหลือกันและกันภายในเครือข่ายและชุมชนก็ตาม ดังนั้น เพลงโคราชแก้บนจึงแสดงถึงการเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนคนแก้บนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่กับสภาวะของโลกาภิวัตน์ได้ อย่างไรก็ตามก็เป็นการปฏิบัติต่อคนแก้บนในฐานะที่พวกเขาเป็นปัจเจกบุคคลมากกว่าจะเป็นการถ่ายทอดคุณค่าของพื้นหลังทางวัฒนธรรมข้างต้น

ตัวอย่าง บางส่วนของคำกลอนแก้บนของคณะเพลงโคราชแก้บนคณะหนึ่ง

“ลงทุนน้อยให้ได้มาก ความทุกข์ยากอย่าได้มี ให้สนุกสุขขี ทั้งเจ็บทั้งไข (ไข) อย่าได้มา ให้ถูกทั้งเบอร์ลอตเตอร์ ตั้งแต่ปีนี้ถึงปีหน้า เงินทองของใช้ให้ไหลมาค้ำ (ค้ำจุน) เหมือนน้ำปี (น้ำหน้าปี) เออ เนอ” (ธัญญา (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2555)

สภาวะโลกาภิวัตน์ยังทำให้เป้าหมายในชีวิตของหมอลำเพลงบางส่วนผูกพันกับภูมิทัศน์ใหม่ ๆ ทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และข้อมูลข่าวสาร ผู้เขียนเคยสัมภาษณ์หมอลำเพลงวัยรุ่นคนหนึ่ง โดยผู้เขียนถามเขาว่าเขาอยากจะเป็นหมอลำเพลงโคราชต่อไปหรือไม่ เขาให้คำตอบว่าเขาอยากประกอบอาชีพเป็น “ช่างอุตสาหกรรม” ตามวุฒิการศึกษาที่เขาสำเร็จมา เขาคิดว่าจะเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีและมั่นคง นอกจากนี้ยังแสดงถึงความก้าวหน้าของตัวเขาด้วยที่จะได้ไม่ต้องเป็นหมอลำเพลงโคราชแบบนี้อยู่ไปตลอด (เอ็ม (นามสมมติ), 22 มีนาคม 2555) หมอลำเพลงวัยรุ่นคนนี้แสดงให้เห็นว่าถึงแม้เขาจะเรียนรู้คุณค่าของเพลงโคราชเป็นอย่างดี จนกระทั่งเขาสามารถแสดงเพลงโคราชได้ แต่เขาก็ยังอยากดึงตัวเองออกมาจากคุณค่าและคุณสมบัติของความเป็นท้องถิ่นแบบเดิมอยู่ดี เขาตระหนักรู้และเลือกเอาวิถีความคิดและวิธีการนิยามเรื่อง “ความก้าวหน้า” ในโลกสมัยใหม่ ทั้งการให้ความสำคัญกับที่มาของรายได้ซึ่งมาจากระบบเศรษฐกิจโลก และการประกอบอาชีพที่ภาครัฐสนับสนุน หมอลำเพลงวัยรุ่นคนนี้ไม่ได้สนใจละทิ้ง “มรดก” ของการแสดงเพลงโคราชแต่อย่างใด เพียงแต่ขบวนการโลกาภิวัตน์ได้เปลี่ยนแปลงโลกทัศน์และเป้าหมายในชีวิตของเขาให้กลายเป็น “พลเมืองของโลกาภิวัตน์” ไปแล้ว ดังนั้นปัญหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์เพลงโคราช ซึ่งหมอลำเพลงผู้ใหญ่ นักวิชาการทางวัฒนธรรม และประชาชนจำนวนไม่น้อย ได้จำกัดกรอบความคิดของตนเองไว้ที่ประเด็นการขาดแคลนผู้สืบทอดมรดก จึงน่าจะมีความสำคัญน้อยกว่าคำถามที่ว่าคนในวัฒนธรรมเพลงโคราชจะอยู่ร่วมกับโลกาภิวัตน์โดยตั้งอยู่บนความเข้าใจพื้นหลังทางวัฒนธรรมของพวกเขาได้อย่างไร

นอกจากนี้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ในวิถีของเพลงโคราชได้ปรากฏให้เห็นการคงอยู่ของอำนาจรัฐเทศบาลนครนครราชสีมา (2547) ได้เคยประกาศเรื่องระเบียบการแสดงเพลงโคราชแก้บน ซึ่งนอกจาก

ไม่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้พื้นหลังทางวัฒนธรรมดังกล่าวแล้ว ยังอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่จำกัดตัวตนของเพลงโคราชแก่นบนให้แยกตัวต่างหากจากขบวนการโลกาภิวัตน์ โดยการนิยามให้ตัวตนของเพลงโคราชแก่นบนต้องอยู่ในกรอบคิดที่ต้องเป็น “ศิลปะพื้นบ้านเท่านั้น” (รายละเอียดในภาคผนวก) หากเราอ่านตามตัวอักษร เราก็จะตระหนักว่ามีกฎระเบียบที่หมอบเพลงโคราชแก่นบนต้องปฏิบัติ แต่หากอ่านเชิงตีความทางสังคม เราก็จะตระหนักว่ามีอำนาจของรัฐไม่เพียงแต่กำลังจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ขาย (หมอบเพลง) กับผู้ซื้อ (คนแก่นบน) เท่านั้น แต่อำนาจรัฐยังคอยควบคุมการแสดงความเป็นท้องถิ่นของเพลงโคราชด้วย บทบาทของรัฐท่ามกลางขบวนการโลกาภิวัตน์ในแง่นี้แทนที่จะเป็นกระบวนการของการปลดปล่อยท้องถิ่นหรือกลุ่มวัฒนธรรมย่อยให้มีความเป็นอิสระ แต่ข้ออ้างเรื่องความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างทั้งสองฝ่าย (ในฐานะที่ถูกมองว่าเป็นปัจเจกบุคคลมากกว่าจะถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนในวัฒนธรรมเดียวกัน) ทำให้อำนาจรัฐยังคงสามารถเข้ามาควบคุมได้

ตัวตนของเพลงโคราชไม่ว่าจะได้รับการแสดงออกด้วยคำกลอน ด้วยวิถีความคิดและวิถีการให้คุณค่ากับตัวเองของหมอบเพลง การออกกฎระเบียบของเทศบาลฯ ต่อการแสดงเพลงแก่นบน รวมถึงรูปแบบของการแสดงสมัยใหม่ที่เรียกว่า “เพลงโคราชซิ่ง” ทั้งหมดนี้เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และข้อมูลข่าวสาร ที่มีอำนาจอยู่เหนือและกว้างกว่าคุณสมบัติของความเป็นท้องถิ่นแบบเดิม ดังนั้นการอนุรักษ์และสืบสานไม่ควรมีความหมายเพียงเป็นปฏิริยาต่อต้านกระแสโลก ตรงกันข้ามยังมีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์มากเท่าใด เพลงโคราชก็จำเป็นต้องรองรับและสนับสนุนวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นในฐานะที่เป็น “พลเมืองของสังคมโลก” มากขึ้นเท่านั้น

ปัญหาในขบวนการท้องถิ่นนิยมของเพลงโคราช

1. ปัญหาในมิติของการรับรู้ต่อ “ความเป็นท้องถิ่น”

ผู้เขียนเลือกใช้คำนิยามเกี่ยวกับ “ความเป็นท้องถิ่น” จากเว็บสเตอร์ดิชันนารี (Webster's Dictionary) โดยถือว่าเป็นระบบความเข้าใจระดับพื้นฐานที่สุดเกี่ยวกับคำนี้ เว็บสเตอร์ดิชันนารีแสดงให้เห็นว่าความเป็นท้องถิ่น (locality) ไม่ใช่แค่หมายถึงสถานที่ทางภูมิศาสตร์เท่านั้น แต่ยังหมายถึง สภาพหรือเงื่อนไขของการดำรงอยู่ในสถานที่หรือในส่วนของพื้นที่ (ทั้งที่เป็นกายภาพและนามธรรม) ที่สำคัญคือหมายถึงความรู้สึกของความเป็นท้องถิ่น ความทรงจำเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ส่วนความหมายของท้องถิ่นนิยม (localism) อธิบายว่าหมายถึงสภาพหรือเงื่อนไขของท้องถิ่นที่กำลังดำรงอยู่ หรืออิทธิพลที่ทำให้สถานที่หรือความเป็นท้องถิ่นเกิดขึ้น หมายถึงความรู้สึกถึงการชื่นชอบสถานที่บางแห่ง หมายถึงวิธีในการพูดถึงหรือกระทำต่อท้องถิ่น เช่น ธรรมเนียมปฏิบัติเกี่ยวกับท้องถิ่น นอกจากนี้ยังหมายถึงคำ ความหมาย และการแสดงออก ความประทับใจต่อท้องถิ่นหนึ่ง ๆ สุดท้ายคำว่า ท้องถิ่นภิวัตน์ (localization) อธิบายว่าหมายถึงการกระทำให้เป็นท้องถิ่น หรือสภาพของความเป็นหรือสิ่งที่มีอยู่ ซึ่งถูกทำให้เป็นลักษณะของท้องถิ่น ในทางจิตวิทยายังหมายถึงความรู้สึก

ถึงสถานที่อันบ่งบอกความมีรากเหง้าของตน (Webster's Dictionary, 1977: 1061)

โรเบิร์ตสัน และ ไวท์ (Robertson and White, 2003) เสนอแนวคิด ‘glocality’ ในการวิเคราะห์โลกาภิวัตน์แบบที่ไม่ชวนให้เราหลงเชื่อในอิทธิพลของกลุ่มประเทศทรงอำนาจที่ทำตัวเป็นผู้เผยแพร่และผลักดันแนวความคิดโลกาภิวัตน์ จนไปเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอุดมการณ์ความคิดของผู้คน โดยเฉพาะผู้คนในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศด้อยพัฒนา พวกเขากระตุ้นให้เราตระหนักในศักดิ์ศรีและอำนาจของท้องถิ่นว่าไม่ได้ด้อยไปกว่าอำนาจของโลกาภิวัตน์ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมจึงไม่จำเป็นต้องยึดโลกาภิวัตน์เป็นแม่แบบ แนวคิด ‘glocality’ ซึ่งให้เราตระหนักว่าคนในท้องถิ่นเองก็มีฐานะเป็นมนุษย์ที่ตระหนักรู้ คนท้องถิ่นจึงใช้ประสบการณ์ คุณค่า และศักยภาพของท้องถิ่นของตนเองอย่างเต็มที่ในการประสมประสานคุณค่าที่มีอยู่ในกระแสโลกาภิวัตน์ให้เข้ากับคุณค่าที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน (Robertson and White, 2003:11-17) คณะเพลงโคราชซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับลักษณะของ “glocality” นี้ แต่ความเป็นท้องถิ่นก็มีได้หมายถึงรูปแบบของการแสดง หากแต่รวมถึงการดำรงอยู่ที่เป็นผลผลิตของความรู้สึกและความทรงจำของผู้คนด้วย ดังนั้นเพลงโคราชแก่นก็มีคุณลักษณะของ “glocality” เช่นกัน เพราะสะท้อนชีวิตของพลเมืองของสังคมโลก แม้ว่าเพลงโคราชแก่นจะได้รับการนิยามโดยทั่วไปว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ “แท้จริง” และ “ดั้งเดิม” ของ “ความเป็นท้องถิ่น” ก็ตาม

ดังนั้นการนิยามเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของ “ความเป็นท้องถิ่น” ของเพลงโคราชจึงไม่ควรถูกจำกัดขอบเขตให้เข้าใจและรับรู้เพียงในเรื่องรูปแบบของการแสดง หรือเนื้อเพลง แต่ควรได้รับการเปิดให้เป็นเวทีในการเข้าใจและรับรู้ถึงชะตาชีวิตของคนเพลงโคราช ผู้ซึ่งรับรู้ รู้สึก ตระหนัก และแสดงออกเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตนที่สัมพันธ์อย่างยังกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมระดับโลก

พัฒนา กิตติอาษา (2546) ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ในขบวนการท้องถิ่นนิยมมากกว่าการอุดหนุนของงานศิลปวัฒนธรรม ข้อเสนอของเขาได้เพิ่มพลังให้กับความเป็นท้องถิ่นยิ่งขึ้น เขาชี้ให้เห็นว่าขบวนการตระหนักรู้ของท้องถิ่นนิยมเกิดขึ้นมาก่อนที่พวกเขาจะได้รับอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ เขาไม่เห็นด้วยกับแนวคิดที่อธิบายว่าท้องถิ่นนิยมเป็นกระบวนการของการปะทะประสานกันระหว่างท้องถิ่นกับโลกาภิวัตน์ ดังที่นักวิชาการกลุ่มนี้บัญญัติศัพท์ใหม่ว่า ‘Glocalization’ เขาเสนอว่าท้องถิ่นภิวัตน์คือขบวนการเคลื่อนไหวของชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่บนทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา การพัฒนาและประวัติศาสตร์ที่คนท้องถิ่นเป็นเจ้าของ ดังนั้นท้องถิ่นภิวัตน์เพื่อแสดงความเป็นท้องถิ่นควรหมายถึงการขับเคลื่อนขององค์ความรู้มากกว่าการยึดเอารูปแบบใดรูปแบบหนึ่งของงานศิลปะและการแสดงมาเป็นสาร์ตเค แต่ความเป็นท้องถิ่นควรประกอบจากเนื้อหา คำนิยาม และองค์ความรู้ที่ซับซ้อน ตั้งแต่ส่วนที่มีอยู่ในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ไปจนถึงระดับโลก (พัฒนา กิตติอาษา, 2546: 3-7) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมโลกแบบโลกาภิวัตน์ได้เปิดพื้นที่สำหรับการวิพากษ์ตัวโลกาภิวัตน์เอง ทำให้พื้นที่สำหรับการเผยแพร่คุณค่าของท้องถิ่นภิวัตน์เป็นไปได้ง่าย (เพ็งอึ้ง: 64)

เว็บไซต์ออร์ดิกันนารีได้ชี้ให้เห็นว่าเงื่อนไขปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการมีอยู่ของความเป็นท้องถิ่น

ไม่ใช่เรื่องการมีพื้นที่ทางกายภาพของสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง แต่ความเป็นท้องถิ่นจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อคนได้ใช้ความตระหนักรู้ (consciousness) เกี่ยวกับพื้นที่นั้นต่างหาก ขณะที่ พัฒนา กิติยาฯ ชี้ให้เห็นว่าขบวนการท้องถิ่นนิยมควรเป็นความเคลื่อนไหวและการขับเคลื่อนโดยองค์ความรู้ของคนต่อกับสถานที่ที่พวกเขาอาศัย ผู้เขียนค่อนข้างเห็นด้วยกับแนวคิด “glocality” เพราะถึงแม้ขบวนการท้องถิ่นนิยมจะมีมาก่อนโลกาภิวัตน์ก็ได้ แต่ความตระหนักรู้ของคนท้องถิ่นในปัจจุบันนี้ก็เติบโตไปอย่างมากที่พวกเขาจะมองตัวเองในฐานะ “พลเมืองของสังคมโลก” ความเป็นท้องถิ่นของเพลงโคราชจึงไม่ใช่ “การตอกเสาเข็ม” ลงในพื้นที่ดินของจังหวัดนครราชสีมาเท่านั้น ไม่ใช่เรื่องสำคัญที่สุดว่าเวทีเพลงโคราชจะต้องตั้งอยู่บริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี แต่เรื่องที่สำคัญกว่าคือเพลงโคราชได้รับการวางรากฐานลงในความตระหนักรู้และความทรงจำของคนโคราชอย่างไร

2. ปัญหาในมิติของการสร้างความทรงจำร่วม

หมอเพลงโคราชและคนโคราชทั่วไปมีความทรงจำร่วมกันว่าเพลงโคราชเป็นความบันเทิงที่ย่าโม หรือท้าวสุรนารีชื่นชอบเป็นพิเศษ ความทรงจำนี้นำไปสู่ความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติว่าหากใครจะบนบานขอให้ย่าโมบันดาลความสำเร็จในอาชีพการงาน การเรียน เขาจะต้องตอบแทนท่านด้วยเพลงโคราช อย่างไรก็ตามทั้งข้อสังเกตของผู้เขียนและจากคำบอกเล่าของหมอเพลงเอง พบว่าคนแค้นเกือบจะทุกคนไม่ได้เข้าชมการแสดงให้จบ ผู้เขียนจึงตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับ “ระยะห่าง” ระหว่างความทรงจำร่วมดังกล่าวกับชีวิตจริงของคนแค้น และการผลิตซ้ำความทรงจำร่วมนี้ทำไมจึงออกมาในรูปแบบของการไม่ชมเพลงโคราชของคนแค้น ซึ่งคำตอบแบบง่ายคือหมอเพลงแสดงให้ย่าโมชม จึงไม่จำเป็นที่คนแค้นต้องนั่งชมจริง ๆ อย่างไรก็ตามผู้เขียนทดลองนำแนวคิดของเรย์มอนด์ วิลเลียมส์ (Raymond Williams, 1977) มาอธิบายปรากฏการณ์ไว้คนดูของเพลงโคราชแค้น วิลเลียมส์เคยอธิบายว่ามนุษย์เราจะรับรู้รูปแบบของสังคมก็ต่อเมื่อเรามองจากมุมมองของสถาบันทางสังคมที่ปกครองเรา เราสร้างรูปแบบของสังคมดังกล่าวตามที่สถาบันชี้นำเรา จนกลายเป็นความตระหนักรู้ทางสังคม (social consciousness) อย่างไรก็ตาม วิลเลียมส์ก็ชี้ว่ามนุษย์เราสามารถตีความได้อย่างหลากหลายภายใต้รูปแบบของสังคม ดังนั้นความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบของสังคมสามารถเกิดขึ้นได้ภายในโครงสร้างที่ไม่ใช่เชิงสถาบัน แต่เป็นโครงสร้างของความรู้สึก (structure of feeling) ของช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่มนุษย์เรานั้นได้ตระหนักถึงความหมายและคุณค่าของรูปแบบของสังคมเหล่านั้น ในฐานะที่เป็นได้ทั้งผลบวกและผลลบกับการใช้ชีวิตจริง ๆ ของเรา (Williams, 1977: 130-135)

“ระยะห่าง” ระหว่างความทรงจำร่วมดังกล่าวกับชีวิตจริงของคนแค้น และการผลิตซ้ำความทรงจำร่วมนี้ออกมาในรูปแบบที่คนแค้นไม่ชมการแสดง อาจทำให้เกิดข้อสงสัยต่อความเข้มแข็งของขบวนการท้องถิ่นนิยมของเพลงโคราช ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าความตระหนักรู้เกี่ยวกับการมีอยู่คู่กันของเพลงโคราชกับท้าวสุรนารีนั้นได้รับการผลิตขึ้นจากความทรงจำร่วมและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเอง มากกว่าเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ชาติ โครงสร้างของความรู้สึกที่ตระหนักรู้ต่อสภาพดำรงอยู่ของความสัมพันธ์ชุดนี้ ทำให้เพลงโคราชแค้นไม่ใช่เรื่องอารมณ์เพื่อความบันเทิง แต่เป็น

ความตระหนักเรื่องการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งไม่ใช่เรื่องทางโลกหรือธุระของปุถุชนอย่างเรา ๆ ดังนั้น ปัญหาเชิงสถาบันในขบวนการท้องถิ่นนิยมกรณีเพลงโคราช อาจมีสาเหตุเริ่มต้นมาจาก “ความขำรุค (ที่ไม่ตั้งใจ)” ของวิธีสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความทรงจำร่วมของคนท้องถิ่นเองที่ได้สถาปนาสถานภาพอัน “ไม่บันเทิง” ให้แก่เพลงโคราช(แก่น) ในแนวทางนี้ผู้เขียนสามารถตั้งสมมติฐานได้ว่า ปรัชญาการไม่นิยมเพลงโคราชและการไม่ชมเพลงโคราชแก่นของคนท้องถิ่นอาจมีสาเหตุมาจากขบวนการท้องถิ่นนิยมเอง มากกว่าจะมีเหตุมาจากอิทธิพลภายนอกของสื่อความบันเทิงสมัยใหม่ต่าง ๆ

นอกจากนี้อุดมการณ์เรื่องการทำให้เป็นสมัยใหม่ (modernization) ซึ่งปรารถนาในความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุยังได้สร้างความขัดแย้งเกิดขึ้นกับความเป็นมนุษย์ผู้ตระหนักรับรู้ถึงคุณค่าของสังคมวัฒนธรรมในเชิงจิตวิญญาณ (Berman, 1982: 139) ขณะที่คนในวัฒนธรรมเพลงโคราชตระหนักรู้ถึงความเป็นท้องถิ่นและต้องการแสดงออกด้วยรูปธรรม พวกเขาเชื่อและกำหนดว่าเพลงโคราชแก่นต้องเล่นตรงบริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี สื่อสารมวลชนระดับชาติบางฉบับก็ร่วมยืนยันยืนยันความเป็นท้องถิ่นทางวัตถุเช่นกัน อาทิ ชีรภาพ โลหิตกุล (2551) เพลงโคราชแก่นอาจเป็นผลผลิตของความขัดแย้งระหว่างความเจริญทางวัตถุของตัวเมืองกับความตระหนักโหยหาคุณค่าแบบเดิมของอดีต อย่างไรก็ตามลูกค้ำเพลงแก่นส่วนใหญ่ก็เพิกเฉยต่อเนื้อหา ความหมาย และคุณค่า อันมีคุณสมบัติเป็นนามธรรม

ผู้เขียนชี้ให้เห็นแล้วว่าตัวตนของเพลงโคราชแก่นนั้นได้รับการเพิกเฉยจากกระบวนการการสำรวจในเชิงจิตวิญญาณของหมอลำเพลงแก่นและลูกค้ำ องค์ความรู้ทั่วไปมักอธิบายว่าเพลงโคราชเป็นสิ่งที่อยู่ไกลและเมืองนครราชสีมา ผู้เขียนจึงเห็นด้วยกับพัฒนา กิตยาษา ซึ่งวิพากษ์ขบวนการท้องถิ่นนิยมในแง่การขาดแคลนองค์ความรู้ใหม่ ๆ ซึ่งกรณีของเพลงโคราชนี้ เราไม่ค่อยเห็นเรื่องราวในชีวิตของหมอลำเพลงโคราชแก่นเท่าใดนัก ทั้งในฐานะที่พวกเขาเป็น “พลเมืองของท้องถิ่น” และเป็น “พลเมืองของสังคมโลก” ดังนั้นกระบวนการรับรู้ความหมายและกระบวนการสร้างความทรงจำร่วมต่อเพลงโคราชที่เลือกมองไม่เห็นชะตาชีวิตของกลุ่มคนดังกล่าวนี้อาจทำให้พวกเขากลายเป็นคนที่ถูกลืม กลายเป็นอื่น (otherness) หรือไม่ก็กลายเป็นคนชายขอบ (marginality) ของกระบวนการยกย่องคุณค่าความเป็นท้องถิ่นของเพลงโคราชไป

ขณะที่ขบวนการท้องถิ่นนิยมที่เน้นการอนุรักษ์สะสมกลอนเพลงก็ไม่ต่างอะไรกับขบวนการของโลกาภิวัตน์ที่มุ่งคัดเอาบางคุณลักษณะของท้องถิ่นเพื่อไปผลิตเป็นสินค้า แต่กลับกีดกันคนท้องถิ่นจำนวนมากออกจากผลประโยชน์จากสินค้านั้น ดังนั้นปฏิบัติการเพื่ออนุรักษ์และสะสมกลอนเพลงจึงไม่สามารถคัดแยกองค์ความรู้ออกจากเรื่องราวในชีวิตของหมอลำเพลง เพราะพลังของความเป็นท้องถิ่นไม่ใช่พลังของวัตถุ ไม่ใช่รูปแบบของศิลปะ ไม่ใช่พลังของสิ่งของสะสม หากแต่เป็นชุมพลนั้นคือองค์ความรู้และการสร้างสรรค์องค์ความรู้ขึ้นใหม่ตลอดเวลา

ข้อค้นพบและอภิปราย

ภายใต้เงื่อนไขของโลกาภิวัตน์ ขบวนการท้องถิ่นนิยมที่เน้นการคั่นหารากเหง้าและอัตลักษณ์ที่แท้จริงของท้องถิ่นทำงานได้ยาก เพราะความเป็นท้องถิ่นทำปฏิกิริยากับพลังของโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ ดังนั้นแทนที่การคั่นหารากเหง้าของอัตลักษณ์เพลงโคราช ผู้เขียนจึงพิจารณาเพลงโคราชในฐานะพื้นที่ (space) ของการต่อสู้ปะทะกันเชิงคุณค่าระหว่างคุณค่าที่รองรับการโยกหาความเป็นท้องถิ่นแท้กับคุณค่าที่รองรับการพยายามไขว่คว้าความสำเร็จในโลกาภิวัตน์ ผู้เขียนพบว่า ความเคลื่อนไหวเรื่องอัตลักษณ์ท้องถิ่นของเพลงโคราชไม่ได้แตกตัวออกจากการควบคุมของอำนาจรัฐ ซึ่งอย่างน้อยที่สุดหมอเพลงที่ทำการแสดงบริเวณลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีปฏิบัติตามข้อบังคับของเทศบาล การช่วงชิงอำนาจระหว่างรัฐกับท้องถิ่นภายใต้อิทธิพลของโลกาภิวัตน์นั้น ทั้งรัฐและท้องถิ่นต่างต้องการเสนออัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นในแบบที่ตัวเองต้องการ ผู้เขียนพบว่า หมอเพลง (โดยเฉพาะเพลงโคราชแก่นบน) ได้เชื่อมโยง ประสาน ชะตาชีวิตของลูกค้าหรือคนแก่นบนเข้ากับระบบเศรษฐกิจโลก คนแก่นบนส่วนใหญ่ทำธุรกิจ สอบเรียนต่อ หรือเข้าทำงาน ชะตาชีวิตของพวกเขาต้องไขว่คว้าความเป็นสมัยใหม่ของยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งสะท้อนว่าเพลงโคราชมียุคค่าในฐานะของการรองรับความเป็นปัจเจกชนมากกว่าจะเป็นอัตลักษณ์ร่วมกันของคนโคราช

ผู้เขียนเสนอว่าการอนุรักษ์ความเป็นท้องถิ่นของเพลงโคราชอาจไม่จำเป็นต้องเน้นการรักษารูปแบบการแสดงแบบเดิม หรือรูปแบบการแต่งกาย หรือคำกลอน แต่ควรให้ความสำคัญกับการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องและอย่างหลากหลาย เพราะความเป็นท้องถิ่นและขบวนการท้องถิ่นนิยมของเพลงโคราชนั้น คือปฏิบัติการทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความรู้ ความทรงจำ และความตระหนักรู้ของคนท้องถิ่น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “คุณค่าของเพลงโคราชแก่นบน: ภาพสะท้อนการเปลี่ยนแปลงวิถีใหม่ในสังคมไทย” หลักสูตรปริญญาเอก สาขาสังคมศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เขียนขอขอบคุณโครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำหรับทุนการศึกษาและวิจัย และขอขอบคุณ รศ.ดร.จามะรี เชียงทอง ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ดังกล่าว มา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

- เทศบาลนครนครราชสีมา. (2547). ประกาศเทศบาลนครนครราชสีมา เรื่อง จัดระเบียบการแสดงเพลงโคราชแก่นบน ลงวันที่ 21 กันยายน พ.ศ. 2547.
- ธีรภาพ โลหิตกุล. (2551). หลายชีวิต หนึ่งตัวตน คนโคราช. *อนุสาร อสท.* 49(1): 108-115.
- พัฒนา กิตติยา. (2546). *ท้องถิ่นนิยม: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

ศรีศักร วัลลิโภดม. (2550). บทสัมภาษณ์ เราจะคงความเป็นไทยในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างไร (ปราโมทย์ ภักดีณรงค์ และ เทพทวี โชควสิน, สัมภาษณ์และเรียบเรียง). วารสารเทคโนโลยีสุรนารี Suranaree University of Technology. 1(2): 105-111.

Berman, Marshall. (1982). *All That Is Solid Melts Into Air: The Experience of Modernity*. New York: Verso.

Beyer, Peter F. (2003). Four Approaches to Globalization. In Robertson, Roland and White, Kathleen E. (eds.). *Globalization: Critical Concepts in Sociology* (Volume I) (pp. 155-181). London and New York: Routledge.

Robertson, Roland and White, Kathleen E. (2003). Globalization: an Overview. In Robertson, Roland and White, Kathleen E. (eds.). *Globalization: Critical Concepts in Sociology* (Volume I) (pp. 4-17). London and New York: Routledge.

Webster's Dictionary of the English Language Unabridged Encyclopedic Edition. (1977). New York: Publishers International Press.

Williams, Raymond. (1977). *Marxism and Literature*. Oxford: Oxford University Press.

สัมภาษณ์

ธีัญญา (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 2 ตุลาคม 2555, ลานอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี.

เอี่ยม (นามสมมติ), สัมภาษณ์วันที่ 22 มีนาคม 2555, วัดศาลาลอย.

ภาคผนวก

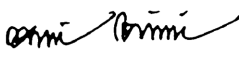
ประกาศเทศบาลนครนครราชสีมา
เรื่อง จัดระเบียบการแสดงเพลงโคราชแกล่น

เพื่อให้การแสดงเพลงโคราชเพื่อแกล่นท้าวสุรนารี เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเกิดผลดีต่อประชาชนผู้มาแกล่น ตลอดจนชื่อเสียง วัฒนธรรมอันดีของชาวนครราชสีมา เทศบาลจึงกำหนดให้การแสดงเพลงโคราช เพื่อแกล่นบริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีต้องดำเนินการดังนี้

- ข้อ 1 ผู้แสดงเพลงโคราชทุกคนต้องติดบัตรที่ทางเทศบาลออกให้ไว้บริเวณอก
- ข้อ 2 ขณะที่แสดงเพลงโคราชแกล่นต้องมีป้ายชื่อคณะตามแบบที่ทางเทศบาลกำหนด
- ข้อ 3 ในการแสดงเพลงโคราชทุกครั้งผู้แสดงต้องประกอบด้วยชาย 2 หญิง 2
- ข้อ 4 ผู้แสดงเพลงโคราชหรือบิوارผู้เกี่ยวข้องในคณะนั้นๆ ต้องไม่ออกเร่เพื่อติดต่อหาผู้ว่าจ้าง
- ข้อ 5 การแสดงเพลงโคราชแกล่น ครั้งหนึ่งต้องคิดค่าจ้างไม่เกิน 400.-บาท ต่อครึ่งชั่วโมงต่อคณะ และไม่เกิน 700.- บาทต่อชั่วโมงต่อคณะ และต้องแสดงเพลงให้ครบเวลาที่ตกลงกับผู้ว่าจ้าง
- ข้อ 6 ผู้แสดงเพลงโคราชแกล่น ต้องแสดงเพลงโคราชที่เป็นศิลปะพื้นบ้านเท่านั้น
- ข้อ 7 ถ้ามีการกระทำที่ผิดไปจากข้อกำหนดข้างต้น ผู้พบเห็นหรือผู้ว่าจ้างโปรดแจ้งเทศบาลทราบที่หมายเลขโทรศัพท์ 1559

จึงประกาศมาเพื่อทราบทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ 21 เดือน กันยายน พ.ศ. 2547

(รองศาสตราจารย์เชิดชัย โชครัตนชัย)
นายกเทศมนตรีนครนครราชสีมา